עין משפט נר מצוה

רג א ב ג מיי' פי"ח מהלכות מכירה הל' ב ג סמג לאוין קנ טוש"ע ח"מ סי' רכח סעיף ט:

רד ד מיי' פ"י מהל' מתנות עניים הל' טז סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רנא סעיף ו:

א ה מיי' פ"ז מהלכות מלוה ולוה הלכה א סמג לאוין קנג טוש"ע י"ד סי' קסא סעיף א: [קדושין יב:]

ב ו מיי' שם פ"ו הל' ו סמג שם טוש"ע י"ד סי' קסג סעיף ב:

ג ז מיי' שם פ"ד הל' א סמג שם טוש"ע י"ד סי' קס סעי' א:

גמרא

משום דקא מרווח לתרעא: ולא יבור את הגריסין דברי אבא שאול וחכמים מתירין וכו': *מאן חכמים רבי אחא דתניא רבי אחא מתיר בדבר הנראה: אין מפרכסין לא את האדם וכו' ולא את הכלים: ת"ר *אין משרבטין את הבהמה ואין נופחין בקרביים ואין שורין את הבשר במים מאי אין משרבטין? הכא תרגמו מיא דחיורא זעירי אמר רב כהנא מזקפתא, שמואל שרא למרמא תומי לסרבלא, רב יהודה שרא לכסכוסי קרמי, רבה שרא למידק צרדי רבא שרא לצלומי גירי רב פפא בר שמואל שרא לצלומי דיקולי והא אנן תנן אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים? לא קשיא הא בחדתי הא בעתיקי. פירכוס דאדם מאי היא כי הא דההוא עבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ולדיקניה, אתא לקמיה דרבא אמר ליה זיבנן, אמר ליה *יהיו עניים בני ביתך, אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל זבניה, יומא חד א"ל אשקיין מיא, אזל חווריה לרישיה ולדיקניה, א"ל חזי דאנא קשיש מאבוך קרי אנפשיה °צדיק מצרה נחלץ ויבא *אחר תחתיו:

משלי יא

הדרן עלך הזהב

מתני' איזהו נשך ואיזהו תרבית: איזהו נשך - *המלוה סלע בה' דינרין, סאתים חטין בשלש, *אסור מפני שהוא נושך ואיזהו תרבית - המרבה בפירות כיצד *לקח הימנו חטין בדינר זהב הכור וכן השער, עמדו חטין בל' דינרין אמר לו תן לי חטיי שאני רוצה למוכרן וליקח בהן יין אמר לו הרי חטיך עשויות עלי בשלשים והרי לך אצלי בהן יין, ויין אין לו. (א):

גמ' מדשביק לריבית דאורייתא וקא מפרש דרבנן מכלל דאורייתא, דנשך ותרבית חדא מלתא היא, והא קראי כתיבי נשך כסף וריבית אוכל! ותיסברא דאיכא נשך בלא תרבית, ותרבית בלא נשך? נשך בלא תרבית [א] היכי דמי אי דאוזפיה מאה, במאה ועשרים, מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף קיימי מאה ועשרים בדנקא נשך איכא דקא נכית ליה דקא שקיל מיניה מידי דלא יהיב ותרבית ליכא דלית ליה רווחא דדנקא אוזפיה ודנקא קא שקיל מיניה סוף סוף אי בתר מעיקרא אזלת הרי נשך והרי תרבית אי בתר בסוף אזלת לא נשך איכא ולא תרבית איכא ותו תרבית בלא נשך היכי דמי אי דאוזיף מאה במאה מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף מאה בחומשא אי בתר מעיקרא אזלת לא נשך איכא ולא תרבית איכא, אי בתר סוף אזלת הרי נשך והרי תרבית, אלא אמר רבא אי אתה מוצא לא נשך בלא תרבית ולא תרבית בלא נשך ולא חלקן הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין. ת"ר *את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך אין לי אלא נשך בכסף, וריבית באוכל, נשך באוכל מנין ת"ל °נשך אוכל, ריבית בכסף מנין? תלמוד לומר נשך כסף

ויקרא כה / דברים כג

רש"י

משום דמרווח תרעא. ואוגרי פירות ירא שהוזלו ומכרו בזול: מתיר בדבר הנראה. הלא יכול הלוקח לראות ולהבין מה דמי הפסולת הנברר מאלו שישנו באחרים וטוב לו להטעות בדמיהן של אלו יתר על כן מפני הטורח: משרבטין. לשון שרביט כדמפרש לקמיה שזוקף שער הבהמה כשרביט שתראה שמינה: ואין נופחין בקרביים. בני מעיים הנמכרים בבית הטבח שיראו רחבים וגדולים: ואין שורין בשר במים. שמלבין, והכחוש נראה שמן: מיא דחיורא. משקין אותה מי סובין והם נופחין מעיה ושערה נזקף: מזקפתא. *קירלוף אשטליי"ר בלע"ז: למירמא תומי לסרבלא. פרנזי"ש לייפותו עושין לו תלאי מחוטי משי סביב: לכסכוסי. אנכפריי"ר בלע"ז במי סובין: קרמי. בגדים המצויירים אובררי"ן בלע"ז: למידק צרדי. להדק בגדי קנבוס במקבות עץ שיראה חוטן דק: לצלומי גירי. לצייר חצים: דיקולי. סלים: בחדתי. מותר שאינו אלא ליפות והרוצה להוסיף על דמיהם בשביל יופיים מוחל הוא: בעתיקי. אסור שגונב את העין שנראים כחדשים: צבעיה. שהיה זקנו לבן וצבעו שחור ונראה כבחור: זיבנן. קנה אותי לעבד, וכנעני היה, דעבד עברי אסור לאחר חורבן *שאין היובל נוהג: ויהיו עניים בני ביתך. משנה היא (אבות פ"א מ"ה) טוב לי לפרנס עניי ישראל וישמשוני: דיקניה. זקנו: צדיק מצרה נחלץ. זה רבא:

הדרן עלך הזהב

איזהו נשך. שהוא נושך דשקל מיניה מאי דלא יהיב ליה: המרבה בפירות. המרבה שכר לעצמו בפירות ובגמרא מפרש דבהלוואת כסף או פירות נמי הוי תרבית שהרי מתרבה ממונו, והכא ריבית דרבנן קמפרש דרך מקח וממכר: דינר זהב. כ"ה דינר כסף: וכן השער. כך היו נמכרין בעיר והותר לו לתת מעות עכשיו על מנת ליתן לו זה חטין כל ימות השנה בדמים הללו כשיעור מעותיו ואע"פ שעכשיו אין לו חטין דתנן בפירקין (דף עב:) יצא השער פוסקין ואע"פ שאין לזה יש לזה ויכול המוכר הלז לקנותם עתה במעות הללו: עמדו חטין. לאחר זמן בל' דינרין: אמר לו תן לי חטיי. וזו מותרת היא אם נתן לו חטין אבל פסוק היין שפוסק לו לתת בהן אסור הואיל ואין לו שמא יוקיר היין ואע"פ שפוסק עמו כשער היין של עכשיו וכבר יצא השער ובגמ' מפרש טעמא: גמ' לרבית דאורייתא. (ב) דרך הלואה משמע כדכתיב (משלי כח) מרבה הונו בנשך ובתרבית: והכתיב נשך כסף ורבית אוכל. "את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך" ומדחלקו לב' לאוין, תרתי נינהו: מי איכא נשך. שנושך את חבירו ואין ממונו מתרבה: ומי איכא תרבית. שיהא מלוה נשכר ולא יהא לוה נשוך: נשך בלא תרבית. היכי מדמינן ליה: כגון דאוזיף. הלווהו: מאה. פרוטות במאה ועשרים: מעיקרא. כשהלווהו: ולבסוף. כשמשלם: בדנקא. במעה כסף שהוא ששות לדינר: נכית. נושך ומחסרו: אי בתר מעיקרא אזלת. אי חשבת להני פרוטות השתא כדמעיקרא הרי נשך והרי תרבית שהוא יכול ליקח בהם מעה במאה ונשכר עשרים: לא נשך איכא. שהלוה יכול לקנותם במעה, וזה שוה מעה הלוהו: בחומשא. יכול ליקח בהן כסף חומש דינר שהוא יותר על ששות: אין לי. שיהא עובר אלא על לאו של נשך בכסף ועל לאו של ריבית באוכל מנין שהוא עובר על הלוואת פירות אף משום לאו דנשך: ת"ל. "לא תשיך לאחיך נשך אוכל", ומקרא זה בלוה נאמר מדלא כתיב לא תשוך לאחיך והכא לשון נאמר במלוה דכתיב לעיל מיניה "אל תקח מאתו וגו'" ומיהו שמעת מינה מיהא דשייך לשון נשך באוכל:

ריבית

תוספות

משום דמרווח סרעא. ...

איזהו נשך. מאה בדנקא. פרש"י ק' פרוטות במעה שהוא ששות דינר וקשה היאך הוזלו הפרוטו' כל כך דבשער בינוני אין כי אם שנים ושלשים במעה *דמעה שני פונדיון פונדיון ב' איסרים איסר ח' פרוטות היינו ל"ב פרוטות ונראה כפירוש ריב"ן דפירש ק' מעות בשוות מנה שהוא ארבע סלעים וארבע מעות א"נ ק' איסרים בשוות דינר זהב שהוא ארבע דינרי כסף ומעה: **למה** חלקם הכתוב לעבור עליו בשני לאוין. וא"ת ולמה שינה בלשון לכתוב כספך לא תתן בנשך ובנשך לא תתן אכלך ויש לומר כיון שהוצרך שני לאוין אורחא דקרא לכתוב לשון משונה שהוא נאה יותר: **נשך** באוכל מנין. ואם תאמר תחילה הוה ליה למדרש ריבית בכסף דמפיק ליה מנשך כסף הכתוב ברישא ויש לומר משום דנשך אוכל כתיב בהדיא וריבית כסף לא נפיק אלא בהיקש אינו ענין:

הגהות הב"ח

(א) במשנה ויין אין לו אסור: (ב) רש"י ד"ה לרבית דאורייתא דאורייתא דרך:

הגהות הגר"א

[א] גמ' היכי דמי כו'. כ"ב ע' בג"א אבל הרשב"א פסק דבשניהן בתר מעיקרא אזלינן ועי' רש"י ס"ב א' ד"ה ובדיננו כו' וה"ה כאן בסיפא וכמש"ל מ"ה א' ושאני הלואה כו' וה"ה בנהמת דבסיפא הוא אבק רבית וא"כ ברישא ע"כ רבית קצוצה הוא וכ"מ כאן דאזלינן בתר הכסף דקאמר דל"ל רווחא דדנקא אוזפיה כו' (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' ק"ס ס"ק נ"ב נ"ג):

[עי' תוס' לקמן סב: ד"ה לקח]

מסורת הש"ס

תורה אור

[עירובין סג: וש"נ]

[קדושין כט:]

[אבות פ"א מ"ה]

[נקרא כתיב רשע תחתיו ועיין בעין יעקב]

[בסמ"ש ור"י ולאו ל"ג]